

Kulturno - povjesni spomenici Brodsko-Posavske županije

Vucić, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:336409>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Preddiplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

TENA VUCIĆ

KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI BRODSKO – POSAVSKE ŽUPANIJE

Završni rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Preddiplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

TENA VUCIĆ

KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI BRODSKO – POSAVSKE ŽUPANIJE

Završni rad

JMBAG: 0303074874, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturno-povijesni spomenici

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tena Vucić, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli 12. rujna 2020.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Tena Vucić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Kulturno-povijesni spomenici Brodsko – posavske županije“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 12. rujna 2020.

Potpis

SAŽETAK

Kultura se odnosi na pitanje baštine koja uključuje prenošenje s prošlih generacija na sadašnje. Uključuje jedinstvena kulturna, prirodna i povijesna dostignuća određenih ljudi i područja koja se čuvaju ili pamte kako bi ih sadašnje i buduće generacije mogle iskusiti.

Cilj ovog završnog rada je upoznati se s kulturno-povijesnim spomenicima Brodsko-posavske županije. Prilikom pisanja ovog rada korištena je metoda klasifikacije i metoda deskripcije.

Brodsko-posavska županija smještena je u južnom dijelu slavonske nizine te je podijeljena na dva grada i 26 općina. Upravno i gospodarsko središte županije je Slavonski Brod. To je najveći regionalni centar Slavonije i Baranje te gospodarsko, administrativno, prometno i kulturno središte cijele Slavonske Posavine. Drugi grad u županiji je Nova Gradiška. Mladi grad s bogatom prošlosti koji je osnovan odlukom carice Marije Terezije 1748. Utemeljen je kao zapovjedno mjesto Gradiške graničarske pukovnije.

U radu su opisana dva glavna grada spomenute županije i njihova povijest, to su Slavonski Brod i Nova Gradiška. Opisano je nekoliko najvažnijih kulturno-povijesnih spomenika u ta dva grada. U Slavonskom Brodu to su: tvrđava Brod, franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva, kuća Brlićevih, Župa Gospe Brze Pomoći, Spomen dom Dragutina Tadijanovića. U Novoj Gradiški navedeni spomenici su: crkva sv. Terezije, crkva sv. Petra, crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, tvrđava Stara Gradiška i dvorac u Cerniku.

U zaključku se spominje razvoj turizma na ovim prostorima i kako unaprijediti turističku ponudu koja je velika, samo je treba bolje iskoristiti.

Ključne riječi: Slavonski Brod, Nova Gradiška, tvrđava, crkva, dvorac

SUMMARY

Culture refers to the issue of heritage that involves passing from past generations to the present. It includes the unique cultural, natural and historical achievements of specific people and areas that are preserved or remembered so that present and future generations can experience them.

The aim of this final paper is to get acquainted with the cultural and historical monuments of Brod-Posavina County. The method of classification and the method of description were used in writing this paper

Brod-Posavina County is located in the southern part of the Slavonian lowlands and is divided into 2 cities and 26 municipalities. The administrative and economic center of the county is Slavonski Brod. It is the largest regional center of Slavonia and Baranja and the economic, administrative, traffic and cultural center of the whole Slavonka Posavina. The second town in the county is Nova Gradiška. A young city with a rich past which was founded by the decision of Empress Maria Theresa in 1748. It was established as a command post of the Gradiška Border Regiment.

The paper describes 2 capitals of the mentioned county and their history, Slavonski Brod and Nova Gradiška. Several of the most important cultural and historical monuments in these 2 cities are described. In Slavonski Brod: Brod Fortress, the Franciscan Monastery and the Church of the Holy Trinity, the Brlić House, the Church of Our Lady of Ambulance, the Dragutin Tadijanović Memorial Home. The monuments in Nova Gradiška are: Church of St. Theresa, Church of St. Petar, Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary, the Stara Gradiška Fortress and the castle in Cernik.

The conclusion mentions the development of tourism in this area and how to improve the tourist offer, which is big, it just needs to be use din a better way.

Keywords: Slavonski Brod, Nova Gradiška, fortress, church, castle

Sažetak pregledala: Mirta Kos Kolobarić, profesorica engleskog jezika (Ekonomsko-birotehnička škola, Slavonski Brod)

Sadržaj

1. UVOD	8
2. BRODSKO POSAVSKA ŽUPANIJA	9
3. KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI SLAVONSKOG BRODA	11
3.1. TVRĐAVA BROD	14
3.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN I CRKVA PRESVETOG TROJSTVA	16
3.3. KUĆA BRLIĆEVIH	18
3.4. ŽUPA GOSPE BRZE POMOĆI	19
3.5. SPOMEN DOM DRAGUTINA TADIJANOVIĆA	20
4. KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI NOVE GRADIŠKE	21
4.1. CRKVA SVETE TEREZIJE AVILSKE.....	23
4.2. CRKVA BEZGREŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE	24
4.3. CRKVA SV. PETRA U CERNIKU.....	24
4.4. TVRĐAVA STARA GRADIŠKA.....	25
4.5. DVORAC U CERNIKU	27
5. TURISTIČKI POTENCIJAL BRODSKO-POSAVSKE ŽUPANIJE	28
6. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31
POPIS SLIKA	33

1. UVOD

Kulturni turizam je shvaćen široko te uključuje brojne aspekte života i vidove ljudskih djelatnosti. *Prema Nuryantiju, turizam vezan uz kulturu i kulturnu baštinu omogućuje opisivanje prošlosti u sadašnjosti.*¹ Svjetske države koje su razvijene su gotovo maksimalno iskoristile baštinu u turističkoj industriji i uložile veliki napor. Manje razvijene zemlje posjeduju veliki potencijal da budu izvor simbola i novih interpretacija.

Kulturu želimo definirati u odnosu na turizam te je zato potrebno proučiti sve sudionike u turizmu. Važno je razlikovati domaće stanovništvo i njegovu kulturu te turiste i turističku kulturu, rezidualnu kulturu te djelatnike u turizmu. U turizmu se miješaju kulture, oblici, ljudi i snage koje su svojstvene svakoj pojedinačnoj zajednici, odnosno turistima.

Kultura se odnosi i na pitanje baštine koja uključuje prenošenje s prošlih generacija na sadašnje. Uključuje jedinstvena kulturna, prirodna i povijesna dostignuća određenih ljudi i područja koja se čuvaju ili pamte kako bi ih sadašnje i buduće generacije mogle iskusiti. *Kulturna baština odnosi se na spomenike, skupine građevina i lokaliteta koje imaju povijesnu, estetsku, arheološku, znanstvenu, etnološku ili antropološku vrijednost.*²

Tema ovog završnog rada su kulturno-povijesni spomenici Brodsko-posavske županije te je obrađena kroz pet poglavlja. Prvo poglavlje je uvod koje pomaže čitatelju da bolje razumije sam rad. Drugo poglavlje je o Brodsko-posavskoj županiji. Treće poglavlje je o Slavanskom Brodu i sastoji se od pet potpoglavlja u kojem su opisani spomenici: tvrđava Brod, franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva, kuća Brlićevih, Župa Gospe Brze Pomoći i Spomen dom Dragutina Tadijanovića. Četvrto poglavlje je o Novoj Gradiški te se sastoji od pet potpoglavlja u kojem su opisani spomenici: crkva sv. Terezije Avilske, crkva Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, crkva sv. Petra u Cerniku, tvrđava Stara Gradiška i dvorac u Cerniku. Peto poglavlje je posljednje te je to zaključak na napisani rad.

Prilikom pisanja završnog rada korištena je metoda deskripcije, odnosno opisivanja pojmova i činjenica. Osim te metode korištena je i metoda klasifikacije, gdje je županija podijeljena na njezina dva glavna grada te je opisana njihova povijest i navedeni kulturno-povijesni spomenici.

¹ Jelinčić, Daniela Angelina (2009.), *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb, str. 25.

² Isto, str. 31.

2. BRODSKO POSAVSKA ŽUPANIJA

U južnom dijelu slavonske nizine smjestila se Brodsko-posavska županija. To je jedna od najdužih i najužih županija u Hrvatskoj te je podijeljena na dva grada i 26 općina. Dijeli se na brdsku, nizinsku i ravničarsku cjelinu. Brdsko područje se sastoji od gorja Psunj, nizinsko područje je smješteno uz Savu, a ravničarski dio čine plodne slavonske ravnice. Ima odličan geoprometni položaj, kulturno-povijesnu baštinu, prirodne resurse i druge vrijednosti te je to čini idealnom za razvoj raznih oblika turizma. Nastala je na području koje je u prošlosti pripadalo Vojnoj granici koja je štitila Austro-Ugarsku Monarhiju od Turaka. Tada je započelo naseljavanje županije i formirala su se nova naselja. Bogatu povijest te njezine gospodarske i kulturne vrijednosti se najbolje vide u njezinim gradovima.

Upravno i gospodarsko središte županije je Slavonski Brod. To je najveći regionalni centar Slavonije i Baranje te gospodarsko, administrativno, prometno i kulturno središte cijele Slavonske Posavine. Grad ima bogatu povijest o kojoj svjedoče brojni povijesni nalazi. Pronađeni su ostaci kulture iz ranog kamenog doba koji svjedoče o postojanju najstarijih naselja u Hrvatskoj. Pronađene su zemunice, grobovi te razni vrijedni ostaci. Na području grada postojalo je rimsko naselje pod nazivom Marsonia te je bilo zabilježeno na antičkim zemljovidima i rimskim itinerarima. Početkom 1. st. poslije Krista Rimljani su osvojili ove krajeve. Brod i njegova okolica ulaze u tijek povijesnih zbivanja i postaju sastavni dio Rimskog Carstva. Prije Rimljana na ovim područjima su živjeli Breuci koji se uključuju u rimsku vojsku kako bi stekli što bolji ugled. O tome svjedoče brojni nalazi spomenika i vojničkih diploma.³

Početkom 7. st. stigli su Slaveni i Avari koji su donijeli novu kulturu, nove oblike društvene organizacije te novi životni stil. U 13. st. se ime grada po prvi puta spominje kao Vila Brod te je bilo u posjedu plemića Berislavića Grabarskih do dolaska Turaka. Nakon oslobođenja od Osmanlija velike građevne zahvate je radila samo vojska, a nekoliko desetljeća kasnije u tome su sudjelovali i franjevci. Početkom 18. st. grad je dobio školu, a 10 godina kasnije i Filozofski fakultet. Krajem 18. st. vojska je htjela srušiti grad i preseliti ga na novu lokaciju jer su se bojali rata, ali zbog velikih troškova se odustalo od toga.

³ Rem, Vladimir i Ščrbašić, Josip (2004.), *Brodsko – Posavska županija: povijesno – kulturni pregled s identitetom današnjice*, Vinkovci, str. 20.

Krajem 19. st. kuće su se počeli graditi od kamena i opeke te je grad napokon mijenjao izgled te je od drvene arhitekture ostalo vrlo malo. Brod je izgubio i svoju vojno-stratešku važnost i postao je upravno, prometno i gospodarsko središte. Najpoznatiji spomenik i simbol grada je tvrđava. Osim nje ističe se franjevački samostan i uz njega crkva sv. Trojstva. Glavni trg Ivane Brlić Mažuranić ima predivan pogled na Savu te je najveći trg u Hrvatskoj, a na trgu je smještena kuća Brlić. U blizini se nalaze i brojna izletišta kao što su jezero Petnja, Ljeskove vode te prirodni i ornitološki rezervati.⁴

Drugi grad u županiji je Nova Gradiška. Mladi grad s bogatom prošlošću koji je osnovan odlukom carice Marije Terezije 1748. Utemeljen je kao zapovjedno mjesto Gradiške graničarske pukovnije. Osnovana je za vrijeme baroka te je prva građevina crkva sv. Terezije. Ovaj spomenik zauzima središnje mjesto u staroj gradskoj jezgri i na gradskom grbu. God. 1871. Nova Gradiška postaje kotarsko naselje i slijedi društveni, gospodarski i kulturni razvoj koji je u potpunosti izmijenio karakter nekadašnjeg grada. Uz spomenutu crkvu, važna je i ona Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije iz 19. st. Grad se može pohvaliti i predivnom prirodom, gdje se nalaze rezervati šumske vegetacije na Psunju.

U blizini Nove Gradiške nalaze se dva manja mjesta, Strmac i Cernik. Cernik je za vrijeme Turaka predstavljao sjedište sandžaka na čija vremena podsjeća današnji dvorac. Tamo se nalazi i crkva sv. Petra s franjevačkim samostanom.

Od ostalih mjesta u županiji ističe se Vrpolje koje je poznato zbog svoj najpoznatijeg stanovnika, Ivana Meštrovića. U njegovu čast je podignuta galerija u kojoj je postavljena izložba njegovih 40-ak radova. U blizini Broda se nalazi Rastušje, gdje je rođen Dragutin Tadijanović te je njegova kuća važan spomenik tradicijske gradnje. Osim kulturnim spomenicima, županija se može pohvaliti eko selima i prekrasnim izletištimama koji su idealni za odmor daleko od gradske vreve.

⁴ <https://smart-travel.hr> (12. rujna 2020.)

3. KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI SLAVONSKOG BRODA

Geološki nalazi Broda i okolice su iz vremena paleozoika, a najstariji tragovi života vežu se uz nalaze fosila Panonskog mora. Najstariji nalazi ljudske nastambe su iz neolitika. Uvjeti za život u Brodu bili su povoljni, a javljaju se naselja najstarije neolitičke kulture u jugoistočnoj Europi- starčevačke kulture. U gradu i njegovoj okolici se nalazi desetak lokaliteta spomenute kulture, a najznačajnija su na Ciglani u Brodu, Igraču kraj Broda te Dužinama kraj Zadubravlja.

Brojni lokaliteti svjedoče o seobama i donošenju nove kulture te načina života. U 4. st. pr. Kr. dolaze Kelti iz Galije te zauzimaju prostor Slavonije. Njihova vlast traje do 1. st. pr. Kr. te nakon toga dolaze Rimljani. Prije dolaska Rimljana tu su živjela panonska plemena pomiješana s Keltima. Kasnije je Panonija pokorena i postala je rimska provincija te tada započinje urbanizacija i romanizacija. Pronađeno je nekoliko rimskih vojničkih diploma te brojni nadgrobni spomenici. Za Marsoniju, odnosno Brod, značajna je rimska diploma koja je pronađena u Savi. Ovo je prvi pisani naziv grada na mjestu današnjeg Broda. Diploma predstavlja najbolje očuvani primjerak spomenika i velik je doprinos brodskoj kulturno-povijesnoj baštini te hrvatskoj arheološkoj znanosti.

U srednjovjekovnim izvorima Brod se pod ovim imenom prvi put spomenuo 1244. u darovnici hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. Nalazio se u posjedu moćne obitelji Berislavića Grabarskih.⁵ Brod je imao oblik pravokutnika sa zemaljskim bedemima i opkopima zbog obrane od Turaka. Brod je u njihove ruke pao 1536. i ostao pod turskom vlašću sve do 1691. kada su ga oslobodili ban Nikola Erdödy i general Herzog de Croy. Kada se uspostavio mir između Turske i Austrije, Sava je postala stalna granica između tih država, a posavski dio Slavonije je uključen u obrambeni sustav Vojne granice.

Brod je bio obrtničko središte koje je opskrbljivalo i širu okolicu. Razvio se u trgovačko središte u kojem je seljačka okolica mogla pronaći obrtničke i industrijske proizvode koji su joj bili najpotrebniji. Promet se najviše odvijao Savom na lađama koje su vukli konji, ali i zatvorenici. God. 1846. je uvedena parobrodsko linija od Siska do Zemuna te je u Brodu otvorena parobrodsko agencija kod koje su parobrodi pristajali dva puta tjedno.⁶

⁵ Rem, Vladimir i Ščrbašić, Josip (1998.), *Brod*, Vinkovci, str. 18.

⁶ Isto, str. 22.

Sredinom 19. st. Brod je bio naselje ratarskog izgleda jer su imali vrtove, hambare i držali su stoku. Brod nije odgovarao uobičajenoj predodžbi o gradu, ali je to ipak bio zbog trgovačko-obrtničkog staleža, statusa vojnog komuniteta, zapovjedničkog časničkog sloja u tvrđavi, komunalnog uređenja i kulturno-prosvjetne uloge. Dana 8. lipnja 1871. kralj Franjo Josip II. je Brod proglasio gradom s imenom Brod na Savi, koje će nositi do 1934. kada postaje Slavonski Brod.

Kada je ukinuta Vojna granica 1871., Brod je dobio status grada i postaje središte velikog područja južno i sjeverno od Save. Od osamdesetih godina 19. do početka 20. stoljeća najvećim dijelom formirao i današnji Trg Ivane Brlić – Mažuranić. Tada je počeo nastajati grad srednjoeuropske arhitekture s palačama bogatih industrijalaca i trgovaca. Razvijao se kao snažno trgovačko, prometno i obrtničko središte.

Brod se brzo razvijao i u važno industrijsko središte zbog povoljnog smještaja uz Savu i željezničke pruge koja ga je povezivala sa svim krajevima Monarhije i s Bosnom preko mosta. Velike mogućnosti zapošljavanja i dobre zarade su privlačile mnoge u grad, a njegovo stanovništvo se za 30 godina udvostručilo. Ugledna obitelj Brlić je gradu dala bolji javni kulturni i politički život te je povezivala grad s Građanskom Hrvatskom i drugim zemljama carevine Austrije i Europe.

Početkom 20. st. počinje se razvijati u industrijsko središte, utemeljena je drvna industrija Slavonija, a nakon toga Tvornica vagona, mostova i strojeva Brod na Savi. Brod je doživio teška razaranja u Drugom svjetskom ratu, gdje je industrija i prometna infrastruktura skoro potpuno uništena. Brzi razvoj u kulturno, obrazovno i industrijsko središte grad doživljava od 1945. do 1985., kad se razvijaju poduzeća kao što su Slavonija DI, Đuro Đaković, PPK Jasinje, Oriolik itd.⁷

Razdoblje Drugog svjetskog rata i NDH 1941.-1945. jedno je od najtežih koje je grad doživio. NDH je većina građana doživjela kao ostvarenje napora i težnji za svojom državom u kojoj će Hrvati moći razvijati svoj nacionalni identitet. NDH nije ispunila ta nadanja te je nastupilo razočarenje. Brođani su od travnja 1944. do travnja 1945. bili izloženi bombardiranju grada od strane zapadnih saveznika.

⁷ Rem, Vladimir i Ščrbašić, Josip (2004.), *Brodsko – posavska županija: povijesno – kulturni pregled s identitetom današnjice*, Vinkovci, str. 26.

U prvim poslijeratnim godinama Brod se obnavljao te je najprije trebalo osposobiti privredne pogone te stambene objekte. Obnova je trajala do 1950., kada u grad dolazi razvoj industrije i tvornica Đure Đakovića. Grad je 1953. imao 20 700 stanovnika, a 20 godina kasnije oko 39 000 stanovnika. Nakon 10 godina broj se popeo na blizu 50 000 osoba. Ovaj rast je jednim dijelom rezultat prirodnog priraštaja te doseljavanja stanovništva iz sela te iz Bosne i Hercegovine koji su bili u potrazi za boljim životom. Raspad Jugoslavije i agresiju JA, Srbije i Crne Gore grad je dočekaao s 55 000 stanovnika. Brod je pretrpio brojna razaranja. Posljedice su se osjetile u gospodarstvu, školstvu, znanosti, zdravstvu i kulturi te na stambenim objektima i infrastrukturi.

Brod je ostao najvažnije upravno – administrativno sjedište i kulturno – prosvjetno središte Brodskog Posavlja i Brodsko – posavske županije.

Slika 1. Jelačićev trg, Slavonski Brod

URL: <https://slavonski-brod.hr/index.php/kultura-i-obrazovanje/povijest-grad/720-povijest-grad#galleryd0af8e28d1-13> (10. rujna 2020.)

3.1. TVRĐAVA BROD

Brod je u 18. st. bio jedan od važnih prometnih i strateških mjesta te je kontrolirao granični prijelaz prema Turskoj i povezivao trgovačke puteve. Austrija je od 1715. do 1780. odlučila izgraditi veliku tvrđavu Brod na rijeci Savi koja s Osijekom i Starom Gradiškom pripada velikom obrambenom sustavu na granici prema Turskom Carstvu. Tvrđava koja je pravilnog zvjezdanog oblika zidana je zemljanim nabojem, opekom, kamenom te drvetom. Bila je predviđena za smještaj 4 000 vojnika, a prema procjeni neprijatelju bi trebalo deset dana pripreme za napad te skoro 50 dana za zauzimanje cijele tvrđave. Tvrđava je zauzimala oko 33ha te vojne vlasti nisu dozvoljavale gradnju kuća od čvrstih materijala. Brod je kroz cijelo 18. i veći dio 19. st. bio grad drvenih kućica, a u slučaju turskog napada grad se trebao srušiti da topništvo ima slobodan prostor oko tvrđave. Iako je bila vojna utvrda na granici, tvrđava nikad nije bila u prilici pokazati svoju moć.⁸

Na gradnju kuća te čitav urbanistički plan Broda utjecaj je imala građevinska direkcija. Stanovnicima su postavljena tri ograničenja: ulice su se morale protezati okomito na tvrđavu, prizemnice su bile jedini dozvoljeni oblik kuće te kuće koje su izgrađene unutar topovske linije su morale biti izgrađene od drveta. Sva tri uvjeta objašnjena su potrebom da se osigura maksimalna iskoristivost topništva u slučaju eventualnog napada na tvrđavu. Gradnja ulica koje okomito padaju je trebala onemogućiti napadačima da koriste ulice kao zaklone, a takav način je također omogućavao promatračima s bastiona odličan pregled zbivanja u gradu.

Kvadratnog je oblika, ali joj sustav obrambenih jaraka daje tlocrt zvijezde. Imala je tri obrambena pojasa: unutarnji, vanjski i južni, a štitila su je dva pojasa u koja se dovodila voda. Južna strana je posebno ojačana utvrđenjem zvanim *hornwerk* jer slični na rogove. Primarna zadaća bila je onemogućiti prijelaz turskih topova preko Save. Unutar južnog pojasa izgrađeno više objekata poput zgrade zapovjednika (danas sjedište Osnovne glazbene škole Ivana Zajca), časničkog paviljona (danas gradska uprava), stana tvrđavnog kapelana (danas Turističko-informativni centar Turističke zajednice), kolarnice, kuhinje i štale. Slobodni prostori su se koristili kao vrtovi, parkovi i voćnjaci. Unutarnji dio čine četiri bastiona koja su povezana bedemima. Na bastionima su u svrhu obrane bili postavljene četiri stražarnice. U unutrašnjosti kurtina su prostori za smještaj strjeljiva i ljudi te radionice koje su neophodne za rad tvrđave. U obnovljenoj kovačnici posjetitelje danas dočekuje kostimirani kovač.

⁸ www.slavonski-brod.hr (10. rujna 2020.)

Unutar središnjeg dijela nalazi se kavalir- zidani objekt u obliku potkove. Tu se nalazilo 108 velikih prostorija koje su služile za logističke potrebe vojske, dakle za smještaj vojnika, kolarnicu, radionice, oružarnicu, spremište, bolnicu, ljekarnu. U obnovljenom dijelu se danas nalazi galerija Ružić s prvim stalnim postavom hrvatske suvremene umjetnosti druge polovice 20. st. U centru tvrđave je do 1947. stajala barokna crkva Sv. Ane koju su zatvarale dvije zgrade- Slavonska kasarna (danas Klasična gimnazija Fra Marijana Lanosovića) i kasarna štaba. Na trgu su organizirane turističke grupe „living history“ u kojima sudjeluju kostimirani pojedinci koji glume likove iz tvrđavne prošlosti.

Vanjski obrambeni pojas su činila trokutasta utvrđenja koja štite glavne bedeme te onemogućavaju neprijatelju da pristupi tvrđavi. Od zemljanog su naboja te ozidani ciglom s vanjske strane. Unutar bedema su peterokutna utvrđenja koja su služila kao priručna spremišta baruta i puškarnice. Tvrđava je naglim razvojem opsadne tehnike u 19. st. izgubila svoju obrambenu zadaću. Od tada se Brod na Savi počinje razvijati, a devastacija tvrđave se nastavlja tijekom 20. st. Nakon 1945. pa do Domovinskog rata, tvrđava služi kao smještaj za vojnike JNA.

Vojnici su u tvrđavi bili autonomni, tj. nisu ni u čemu ovisili o okolini već su se nalazili u skladištima koja su morala osigurati potpunu opskrbu u slučaju 45-dnevne opsade. Tvrđava nikad nije bila napadnuta te vojnici nisu izveli napad na susjednu Bosnu i Osmansko Carstvo.

Brodsko je tvrđava nakon završetka gradnje imala dobro zaštićena skladišta za hranu te četiri velike peći koje su svakodnevno pekly kruh te je bila neovisna o svojoj okolini. Brašno je poput mesa stizalo iz unutrašnjosti Monarhije ili iz vojničkog dijela. Zapovjednici tvrđave nisu u mnogome računali na pomoć stanovnika, ali su svake godine raspisivali licitaciju za košnju trave, brijanje i šišanje posade, ukope i popravak. Zapovjedništvo je također očekivalo da stanovnici Broda otkupe pravo na košnju, a ne da se njima plati usluga održavanja bedema. Zabranjeno je puštanje stoke te su za to propisane oštre kazne koje uključuju zadržavanje stoke i plaćanje rešta te oduzimanje prava na košnju. Financijska strana poslova brijanja i šišanja nije bila posebno motivirajuća za obrtnike.⁹

Danas je Tvrđava Brod spomenik nulte kategorije i jedinstven i monumentalan primjer vojne fortifikacije arhitekture 18. st. u Slavoniji. Pripada Slavonskom Brodu koji je krenuo u njezinu obnovu.

⁹ Matanović, Damir (2002.), *Tvrđava Brod i vojni komunitet Brod na Savi kao paradigma odnosa vojnika i civila u Vojnoj krajini*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, str. 198.

3.2. FRANJEVAČKI SAMOSTAN I CRKVA PRESVETOG TROJSTVA

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu je jedan od najvećih baroknih samostana u Slavoniji. Smješten je na lijevoj obali Save, a u vrijeme izgradnje koja je bila krajem 17. st. pripadao je Provinciji Bosne Srebrne. God. 1775. je osnovana Provincija sv. Ivana Kapistrana te je brodski samostan pripao toj Provinciji sve do 1900., kada je osnovana Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda. Barokni sklop je izgrađen od opeke, a samostan čine jednobrodna crkva Presvetog Trojstva s tri para bočnih kapela, niski zvonik te četverokrilni jednokatni samostan. God. 1623. zabilježeno je prvo pisano svjedočanstvo o djelovanju franjevaca u Župi Brod. Franjevci su u Brodu vodili dušobrižničku službu, ali i imali svoju kuću i crkvu. Samostanske kronike su se vodile redovito od 1737. te predstavljaju neiscrpan izvor podataka o životu franjevaca te društvenim i političkim zbivanjima u Brodu. Na taj način se saznaju podatci o prvim okolnostima formiranja zajednice koje su prethodile gradnji crkve i samostana kakve poznajemo danas. God. 1694., zahvaljujući ocu Augustinu Jariću, koji je nakon oslobođenja Broda od Turaka postao zapovjednik, franjevačka kuća je proglašena rezidencijom, a otac Jarić postao je prvi predstojnik. Podignuti su drveni samostan i crkva koji su trajali do 1727. Samostan je prema zapisima imao dva trakta i nalazio se nešto istočnije od današnjeg mjesta. God. 1708. brodska rezidencijalna kuća je proglašena samostanom Provincije Bosne Srebrne. Osnovan je Provincijski studij filozofije koji je kasnije premješten u Požegu.

Franjevce je u Brodu moguće pratiti od 1623. jer od tada vode brigu za katolike na osmanskome području. Od te godine se spominje župa u Brodu zajedno sa sedam ostalih. Spomen 1623. svjedoči o njihovom boravku i služenju za vrijeme Osmanlija. U Brodu je prije dolaska Turaka postojala crkva sv. Marka koju su Turci i islamizirani katolici pretvorili u džamiju. Franjevci su boravili u Brodu, ali brodski katolici su pripadali u župi u Podvinju, gdje se nalazi crkva posvećena sv. Antunu Padovanskom.¹⁰

Gradnja zidanog sklopa na samostanu započinje 1727. polaganjem kamena temeljca koji postavlja barun Ivan Trenk koji je u to vrijeme bio zapovjednik Broda. O tome svjedoči latinski natpis i kronogram s 1727.: ISTA FAVORE DEI PLEBIS PIETATE BENIGNA CVRA FRATERNA SVRGVNT FASTIGIA TEMPLI (Ovaj hram je nastao naklonošću Božjom, pobožnošću puka, blagohotnom brigom braće).

¹⁰ Hoško, Franjo Emanuel (2012.), *Franjevci i poslanje crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 100.

Izgradnja kompleksa se odvijala u fazama te je trajala niz godina. Ovisila je o dobročinstvima i milodarima Brođana te o trudu franjevacu. Samostanski sklop je izgrađen 1790., zapadno krilo je podignuto 1727., južno 1729., a istočno 1770. Crkva se počela graditi 1727., ali ubrzo je prekinuta te se koristila stara, drvena crkva. Radovi su se nastavili 1743. te su završeni 1753. Inventar i uređenje su nastajali postupno tijekom idućih desetljeća.

Godina završetka gradnje je 1749. te je upisana na oslikanom medaljonu na svodu crkve zajedno s Kristovim monogramom. God. 1787. dekretom cara Josipa II. ukinute su redovničke zajednice, a s njima i brodski franjevački samostan. Razlog ukinuća je potreba za prikladnijim smještajem broskog zapovjednika te nedostatak mjesta za učionice i smještaj učitelja. Samostan je do 1806. služio u gospodarske i prosvjetne svrhe, a crkva je postala župna. U južno krilo su smjestili učionicu i učiteljske stanove, a u istočnom dijelu se skladištila sol. Na službi su ostala dvojica braće, a ostale redovnike su razmjestili po drugim samostanima. Samostan je opet uspostavljen 1805., a 1806. su se franjevci vratili u Brod. Tijekom tog razdoblja franjevci su obavljali popravke, uređenja i preinake samostana, nastojali su osigurati najnužnije životne potrebe. U Prvom svjetskom ratu samostan se koristio kao vojna bolnica te je nakon odlaska vojske ostavljen u jako lošem stanju. Obnova samostana je uslijedila 1919.¹¹

Slika 2. Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva, Slavonski Brod
URL: <https://franjevacki-samostan.hr/galerija/> (10. rujna 2020.)

¹¹ <https://franjevacki-samostan.hr> (10. rujna 2020.)

3.3. KUĆA BRLIĆEVIH

Obitelj Brlić se u Brod doselila u prvoj polovici 18. st. Obitelj je imala kuću na današnjem Trgu Presvetoga Trojstva te drugu kuću na današnjem Trgu Ivane Brlić Mažuranić (tada Trg bana Jelačića br. 5). Tamo je 1799. Andrija Antun Brlić izgradio visoku obiteljsku prizemnicu. Kuća je izgorjela 1882. te je na istom mjestu 1885. Ignjat Brlić izgradio novu kuću za svoje sinovce Vatroslava i Dobroslava. Ta kuća postoji i danas. U prizemlju je imala prostor za trgovinu te stan za obitelj na katu, a tamo je živjela i Ivana Brlić Mažuranić koja se udala za Vatroslava Brlića 1892. U prizemlju se danas nalazi Likovni salon Vladimira Becića. Obiteljska kuća obitelji Brlić i njihova arhivska zbirka su postali spomenici kulture. Za vrijeme Domovinskog rata knjižnica i arhiv obitelji Brlić bili su premješteni u Muzej Međimurja u Čakovcu, gdje su bili do 1997. kada su vraćeni u Slavonski Brod.¹²

Kuća Brlićevih je na glavnom gradskom trgu te je u vlasništvu grada Slavanskog Broda. Do 2011. je bila u vlasništvu Božička Mohačeka, Ivanina unuka. Na mjestu današnjeg neoklasicističkog zdanja prvotno se nalazila drvena kuća jer je vojska zabranila gradnju od solidnog materijala zbog blizine tvrđave. Kuća je izgorjela u požaru 1882., a knjižnicu se uspjelo sačuvati jer ju je Andrija Torquat 1875. preselio u kuću Kate Kiklič. God. 1885. Ignjat Brlić sagradio je novu kuću. U dvorištu je izgrađen stan za kočijaša i konjušnica. Postoje brojni izvori pomoću kojih se može rekonstruirati izvorni izgled kuće i unutarnje uređenje. Nova kuća Brlić ima podrum gdje se čuvalo vino iz Brodskog Vinogorja, gdje su Brlićevi imali vilu. To je poznato imanje Brlićevac gdje su oni bdjeli kako bi berbe bile što bolje. Za vrijeme Domovinskog rata i bombardiranja Slavanskog Broda, podrum je bio sklonište za brojne ljude. Kuća zbog solidne gradnje nije pretrpjela veliku štetu za vrijeme bombardiranja. „U određenim razdobljima je nastavljena povijesna nit knjižare. Kroz glavni središnji ulaz se moglo ući u vežu gdje je svod oslikao Josip Muravić. Prolazi do poslovnih prostora su danas zazidani. Na istočnom dijelu su se nalazila tri kvadratna salona, a na zapadnom dijelu kuća je imala veću prostoriju gdje su se također nalazile i pomoćne prostorije: kuhinja, sobe za poslogu i ostava. Na sjeveru se nalazila kupaonica. Ivana Brlić Mažuranić se udala za

¹² <http://www.usvijetubajki.org> (10. rujna 2020.)

Vatroslava Brlića te obitelj 1894. kupuje zemljište sjeverno od kuće te se ona dograđuje dodavanjem još jedne prostorije.¹³

3.4. ŽUPA GOSPE BRZE POMOĆI

Župa Gospe Brze Pomoći ili Mala crkva, kako je zovemo u Brodu, sagrađena je 1754. te ju je podignula brodska sirotinja koja nije imala pravo ići u veliku franjevačku crkvu koja je bila rezervirana samo za višu klasu. Mala crkva je zato bila skromno uređena, a takav izgled je zadržala i do danas.¹⁴

Identična je brojnim većim gradskim župama naše nadbiskupije, ali i države. S druge strane je posebna i specifična po svojem smještaju, životu i povijesti te prisutnosti svetišta. To zahtijeva sustavniji i promišljeniji pastoral koji je primjeren gradskoj župi te će respektirati prisutnost hodočasničkog mjesta. To zahtijeva posebnu pastoralnu osjetljivost od župnika, potrebno je čuvati i graditi župu i zajedništvo, promovirati svetište kao mjesto okupljanja vjernika s različitih strana.¹⁵

God. 1957. osnovan je uršulinski samostan u Slavanskom Brodu te je to bio događaj za cijeli grad. Brod je tada bio „crveni“ zbog velikog broja aktivnih članova Komunističke partije. Uršulinke su željele spasiti obitelji u Brodu pa je Gospina slika išla od obitelji do obitelji. Slika je napravljena po uzoru na original iz New Orleansa. Sestre su zamolile umjetnicu Alojziju Ulman da napravi kip Majke s Djetetom koji se danas, osim u Brodu, može naći i u Zenici, a manji kipovi se nalaze u Duhovnom centru i katedrali u Varaždinu te u zagrebačkim Gračanima. U svojoj odanosti Mariji te bliskosti, a želeći istaknuti njezinu ulogu u životu Krista, Crkve i vjernika, vjernici su joj dali mnoge časne naslove. Jedan od rjeđe poznatih naslova je da je Marija „Naša Gospa od brze pomoći“ ili „Majka od spremne pomoći“.¹⁶

Njoj je posvećena jedina župa u Hrvatskoj te najmlađe Gospino svetište u Slavanskom Brodu. Pred Gospinim likom se svakodnevno moli u tišini, netko uvijek kleči i šapće svoje potrebe iz srca. Cijele godine, svakog osmog u mjesecu, vjernici se okupljaju u velikom broju, mole i zavjetuju se Gospi te je Brod po tome poznat širom domovine.

¹³ Snježana Kauzlarić, *Razmišljanja o baštini, kuća Brlić u Slavanskom Brodu i Ivana Brlić Mažuranić* (2014.), Slavonski Brod, str. 11.

¹⁴ <http://suza-dolinska.com> (10. rujna 2020.)

¹⁵ <https://www.glas-koncila.hr> (10. rujna 2020.)

¹⁶ <https://hkm.hr> (10. rujna 2020.)

3.5. SPOMEN DOM DRAGUTINA TADIJANOVIĆA

Prostor u prizemlju palače Horvat je uređen u memorijalnu zbirku pjesnika Dragutina Tadijanovića te je to postao njegov Spomen dom. *Spomen dom po svom idejnom rješenju pokušava dočarati ambijentalne vrijednosti svake sobe iz pjesnikova zagrebačkog stana u Gajevoj ulici.*¹⁷ Sobe su uređene zanimljivim autentičnim namještajem, bogatim arhivom, skulpturama, memorabilijama, fotografijama, rukopisima, knjigama, umjetninama i fotografijama koje posreduju između nas i vremena u kojem je pjesnik živio. Sve to može kreirati atmosferu u kojoj će svaki posjetitelj na različit te sebi svojstven način doživjeti prostor.

Prostor mora zahtijevati angažman od posjetitelja da bi se stvorila interakcija gdje su informacije i njihov odabir usputna posljedica aktivnog odnosa. Koncept Spomen doma je zamijenjen konceptom muzeja kao niza ponuđenih mogućnosti, a njihov izbor će ovisiti o znatiželji i kreativnosti posjetitelja. Posjetitelji koji će biti u prostorijama, gledati slike, čitati djela ili slušati autora koji preko audio vizualnih uređaja recitira svoje pjesme, stvorit će atmosferu koja je kompleksnija i snažnija od atmosfere koju bi osjetili samo u statičkoj prezentaciji knjiga i rukopisa.

Slika 3. Spomen dom Dragutina Tadijanovića

URL: http://www.visitslavonija.hr/data-pps/source/slavonski_brod/kultura/galerije/tadijanovic_spomen_dom/2.jpg (10. rujna 2020.)

¹⁷ <https://www.gugsb.hr> (10. rujna 2020.)

4. KULTURNO-POVIJESNI SPOMENICI NOVE GRADIŠKE

*Nova Gradiška je osnovana u doba baroka, u duhu apsolutističkog vremena, kada se, diljem Hrvatske utemeljuju gradovi s ravnim paralelnim ulicama, sječenim pod pravim kutom, s prostranim središnjim četverokutnim glavnim trgom oko kojega se izgrađuju crkve, te javne i privatne zgrade.*¹⁸

Smjestila se u istočnoj Hrvatskoj te je drugi grad po veličini u Brodsko-posavskoj županiji. Utemeljena je 1748. i najmlađi je grad u Hrvatskoj. Nastala je u okrilju Vojne granice te je bila centar pukovnije čiji je osnovni zadatak bio obrana hrvatskih zemalja od Turaka. Novo naselje se izgradilo se na livadama Cerničkog vlastelinstva i franjevačkog samostana. Također se odvija izgradnja glavnih prometnica, a stara naselja se moraju prisilno napuštati te se nove kuće i sela podižu uz novu prometnicu. God. 1748. pukovnik Ljubibratić započinje taj zadatak i radovi su trajali do 1788.¹⁹

Novo naselje je nazvano Friedrichsdorf jer su htjeli sačuvati uspomenu na Friedricha Schmita koji je bio prvi pukovnik Gradiške pukovnije i novog naselja. Uspostavilo se da narod ne želi prihvatiti strano ime, tako da su to naselje počeli zvati Nova Gradiška. Ime je postalo službeno 1750., kada je pukovnija i njezino središte uvedeno u zemljišne knjige.²⁰

Prve podignute zgrade su bile drvene te nisu sačuvane do danas. Prva zidana zgrada je katolička crkva sv. Terezije koja se počela graditi 1754. Marija Terezija je dala znatnu novčanu pomoć kako bi se crkva izgradila, a po svojim karakteristikama pripada među najznačajnije spomenike sakralnog graditeljstva kasnog baroka Slavonije. Nova Gradiška postaje obrtnički i trgovački centar istočne Slavonije.

Vlasti sami daju povlastice obrtnicima čije je znanje neophodno za razvoj grada. Od 1755. do 1788. vlasti Vojne granice proglasile su Novu Gradišku slobodnom vojnom općinom. Opasnost od Turaka se smanjila i dolazi do velikih radova, isušena su močvarna zemljišta, sadili su se drvoredi dudu te iskorištavale šume. Prvi gospodarski obrt, izgrađen 1771., je predionica svile. Nastojalo se osigurati stručnu radnu snagu te je uprava radi toga slala u Beč nekoliko mladića kako bi naučili svilogojstvo i druge zanate.

¹⁸ <http://tzng.hr> (12. rujna 2020.)

¹⁹ Žugaj, Vjekoslav (1992.), *Croatia – Nova Gradiška*, Nova Gradiška, str. 18.

²⁰ Na i. mj.

Trgovina je uz razvoj obrta davala novi poticaj te se zahvaljujući carinskim zonama vodila živa trgovina i razmjena dobara s Bosnom. Posebno se razvijala nakon sklapanja ugovora 1784. koji je Austrijancima omogućio povlastice u trgovini.

Slavonski graničari i seljaci su najviše prodavali med, pšenicu, vosak, duhan, stoku, rakiju, vunu, drvo, ribu te krzno kune, zečeva, vukova i lisice. Stanovnici su htjeli da se unaprijedi prosvjetni i kulturni standard svih stanovnika. Vlasti su donijele zapovijed da se u sjedištu pukovnije otvori najmanje jedna učionica. Prosvjetni kadar prvih škola je sastavljen od franjevac a i vojnog osoblja te su u školama provodili opismenjavanje.²¹

Nacionalni duh i politička borba s ugarskim i germanskim nasrtajima su jačali te se osnivaju hrvatska društva: Dobrovoljno vatrogasno društvo, Hrvatska čitaonica, HPD „Graničar“, Hrvatski sokol i dr. Prva tiskara se utemeljila 1882., a početkom prošlog stoljeća su nastali asfaltirani nogostupi i osvijetljene ulice. Uređivali su se parkovi, ulice, groblje, šetnica, sajmište itd. U poslijeratnoj Jugoslaviji razvoj grada se oslanjao na prirodne potencijale s naglaskom na tekstilne, kožarske, drvne, metalne i prehrambene industrije. Izgradile su se tvornice: Slavonija radinost, PIK, Stjepan Sekulić, Nektar, Zlata, Elting, Yukon, Kožara, Tang itd. Tvornice su otvorile tisuće radnih mjesta, što je utjecalo na selidbu stanovnika iz sela u grad.

God. 1990. Hrvati su na izborima odlučili da žele neovisnost i samostalnost. Pobunjeni Srbi to nisu prihvatili te su organizirali oružanu pobunu uz potporu JNA i okupirali su trećinu teritorija Republike Hrvatske. Nova Gradiška je trpjela svakodnevna razaranja u kojima su oštećene škole, vrtići, crkve, bolnice i domovi. Dana 1. i 2. svibnja 1995., pobjedom Hrvatske vojske u vojno-redarstvenoj akciji Bljesak, oslobođeno je okupirano područje zapadne Slavonije. Nakon Domovinskog rata Nova Gradiška se suočila s brojnim ratnim posljedicama- saniranje ratne štete, zatvaranje tvornica, nezaposlenost. Posljednjih godina je pokrenut značajan gospodarski projekt Industrijski park koji želi privući ulaganja iz zemlje i inozemstva.²²

²¹ Žugaj, Vjekoslav (1992.), *Croatia – Nova Gradiška*, Nova Gradiška, str. 19.

²² <http://tzng.hr> (12. rujna 2020.)

4.1. CRKVA SVETE TEREZIJE AVILSKJE

Ova crkva je spomenik vjere, kulture i trajanja grada, simbol i arhitektonski dragulj Nove Gradiške. Gradnja kasnobarokne i jednobrodne crkve Svete Terezije, s jedinstvenim tornjem u obliku piramide, počela je 1754., a završena je 1765. te je tada osnovana rimokatolička župa.

Sav inventar u crkvi je uglavnom iz baroka, kao što su relikvijar iz 18. st., krstionica i dr. Toranj je zbog svojeg oblika postao legenda u usmenoj predaji te u pisanim tragovima, a također je jedinstven u ovom dijelu Europe.²³

Za vrijeme Domovinskog rata crkva je bila pogođena s dva projektila, od kojih je jedan razorio lijevu stranu pročelja, a drugi krov s južne strane. Oštećenja su bila velika te je obnova započela 1994., a završena tek 2010. Orgulje su također rekonstruirane pa je crkva postala i značajno mjesto u gradu za brojna kulturna događanja, izložbe i koncerte.

Crkva prema karakteristikama pripada značajnim spomenicima sakralnog graditeljstva kasnog baroka, a također je najstarija i najvrjednija barokna građevina u gradu. Smještena je na glavnom gradskom trgu.

Slika 4. Crkva sv. Terezije Avilske, Nova Gradiška

URL: <https://i43.servimg.com/u/f43/11/83/34/17/dscf2611.jpg> (12. rujna 2020.)

²³ Valentić, Feliks (1998.), *Novogradiški spomenar*, Nova Gradiška, str. 35.

4.2. CRKVA BEZGREŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

Crkva se počela graditi 1811. te je izgradnja nažalost obustavljena radi nedostatka sredstava. Radovi su se nastavili 1819., nakon što je grad posjetio car Franjo I. koji je poklonio 14 000 forinti za nastavak izgradnje te je dozvolio da se pet starih topova upotrijebi za lijevanje zvona. Izgradnja je dovršena 1828. te je bila jedan od najvećih i najvrjednijih sakralnih građevina prve polovice 19. st.²⁴

Crkva je jednobrodna građevina s klasicističkim arhitektonskim detaljima, svetištem i zvonikom. Restaurirana je 1899., a oslikana freskama 1900. Od 1982. crkva nosi ime Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije.

4.3. CRKVA SV. PETRA U CERNIKU

God. 1623. crkva sv. Petra se spominje kao 8. od 9 župa veličkog samostana. Stara drvena crkva je imala 7 oltara te je srušena 1744. God. 1750. dovršeno je zapadno krilo samostana. Od 1748. cernički samostan nije imao područne župe te mu se 1765. oduzimaju i filijale u Zapolju u Novoj Gradiški. Od 1736. do 1744. trajala je gradnja nove zidane crkve Sv. Petra koja je imala 7 oltara i 5 zvona te 8 kipova na pročelju. Od gradnje prve drvene crkve nosila je naziv Samostan i župa sv. Petra i do 1757. pripadala je provinciji Bosni Srebrnoj te provinciji Sv. Ivana Kapistrana. Od 1900. je u provinciji Sv. Ćirila i Metoda.

Crkva ima i muzej, a u stalnom postavu su brojni arheološki ostaci s područja biblijskih zemalja. Izložba ima i niz izdanja Biblija, replike najstarijih rukopisa na izvornim jezicima, ali i vrijednu kulturno-povijesnu knjižnicu koja posjeduje 2 vrijedne inkunabule te oko 5 000 knjiga.²⁵

²⁴ Valentić, Feliks (1998.), *Novogradiški spomenar*, Nova Gradiška, str. 31.

²⁵ <http://www.ofm.hr> (12. rujna 2020.)

4.4. TVRĐAVA STARA GRADIŠKA

Staru Gradišku obilježava barokna tvrđava koja je svojim zidinama i bastionima te zvjezdastom strukturom obuhvatila i civilno naselje pa je pripadala najznačajnijim gradskim jezgrama hrvatskog baroka.

Nadzor nad utvrdom početkom 18. st. imao je brodski zapovjednik Maximilian Petrasch, ali je imala i neposredne zapovjednike. Vojska je 1704. namjeravala osposobiti utvrdu za 300 članova posade. U bedeme se nisu ulagala velika sredstva, a zapovjednik Burg je uspio urediti samo grabište te podignuti 2 vojarne na 2 kata. Nakon Burgove smrti Eugen Savojski je prepustio zapovjedništvo satniku Gaunu. On je odmah izvijestio da je utvrda u lošem stanju te je treba opskrbiti streljivom i oružjem. Obrana je dobro funkcionirala, tako da osmanlijski brodovi nisu mogli ploviti Savom. Petrasch je srušio obrambene položaje, izravnao teren i poslao inženjera da postavi palisade. Zbog opasnosti od Osmanlija provedeno je nekoliko zahvata; ugradilo se više palisada, izradili su se prsobrani, opskrbili su se hranom i poslan je alat za brže napredovanje. Na planu utvrde iz 1715. još je vidljiva stara struktura naselja, kao i fortifikacije. Plan sadrži detaljan tlocrt s važnim objektima i legendom na francuskom jeziku.²⁶

Na drugom planu utvrda još uvijek nije činila jezgru naselja. Na sjevernoj strani su bila 2 bastiona, a po unutrašnjosti su raspoređeni vojni objekti, grabište i zaklonjeni ophod. Ulaz u utvrdu iz smjera Broda je vodio kroz revelin na sjeverozapadnoj strani. U unutrašnjosti su bile raspoređene vojarne, zgrade časničkih stanova, skladišta spremište za topove, oružana te vojni zatvor. Uz glavna Brodska vrata bila je smještena zgrada zapovjedništva.

Plan modernizacije se pojavio prije nego što je Josip II. preuzeo formalne ovlasti u Habsburškoj Monarhiji. Nakon očeve smrti postao je suvladar Marije Terezije te mu je ona prepustila vojne i financijske poslove. Uz zadržan vanjski opseg, novi sustav je zahvatio dobar dio naselja tako da je novim planom zahvaćena njegova struktura. Proširene su vojne, a smanjene civilne funkcije. Idućih dvadesetak godina utvrda se mijenjala te je 1766. nestala kapela sv. Jakova. Na tom mjestu je nastala nova vojarna,

²⁶ Kljajić Josip, *Stara Gradiška u 18. st.* (2003.), Hrvatski institut za povijest — podružnica Slavonija, Srijem i Baranja, str. 65.

Tvrđava je 1762. srušena te je 1765. na istome mjestu podignuta nova utvrda s kazamatima. Imala je 7 bastiona s bedemima i ugaonom kulom. Većina stanovništva je tada iseljena i utemeljena su susjedna sela, a također se počela graditi nova vojarna. Gradiška je tada postala sjedište pješačke pukovnije te se proslavila u brojnim austrijskim ratovima. Utvrda se počela nazivati Stara Gradiška te je postala vojni komunitet pod vojnim zapovjedništvom i s ograničenom samoupravom. Civilno vrijeme je potpuno nestalo, a posljednji su otišli franjevci. Samostan su preuredili u vojarnu, a crkvu su srušili. God. 1799. tvrđava je postajala kaznionica, a 1874. je to postala i u potpunosti. God. 1925. srušen je najveći dio tvrđave. Tvrđava je bila zatvor sve do 1991., a danas je to napola razrušen prostor koji se nekad koristi kao skladište. Od nekadašnjeg važnog prijelaza i goleme tvrđave ostali su samo ostaci.²⁷

Danas je samo djelomično očuvana, a razlog je loša povijest tvrđave koja je do kraja 19. st. bila austro-ugarski zatvor, a zatim ustaški logor za vrijeme Drugog svjetskog rata i kasnije najgori zatvor bivše Jugoslavije. Od 1990. zatvor je ukinut pa se tvrđava može preurediti za svrhu turizma i gospodarstva, pogotovo jer se nalazi blizu jednog najprometnijih graničnih prijelaza između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Slika 5. Tvrđava Stara Gradiška

URL: https://academi.bike/wp-content/uploads/StaraGradiska_17-823x420.jpg (12. rujna 2020.)

²⁷ <http://www.casopis-gradjevinar.hr> (12. rujna 2020.)

4.5. DVORAC U CERNIKU

Može se primijetiti da je većina kulturno-povijesnih spomenika u Novoj Gradišci sakralnog oblika pa prema tome dvorac Cernik iskače od svega te ga mnogi s velikom željom posjećuju. Naselje Cernik se spominje u povijesnim izvorima 1255., a iz njega su potekle drevne slavonske plemićke obitelji Berislavići, Cernički, Birići, Drežnički. Prvi pisani dokument o Cerniku potječe iz 1363. God. 1536. posjed osvajaju Turci te tada započinje naseljavanje muslimanskog žiteljstva, razvoj trgovine, turske kulture i obrtništva. Nakon pada Pakraca i Bijele Stijene, Cernik postaje tursko upravno mjesto-sandžakat.

Uz utvrdu i zidine, oko mjesta je nastalo naselje s oko 1000 kuća. God. 1691. Cernik je oslobođen od Turaka, a muslimansko stanovništvo je otišlo u Bosnu te su se Hrvati protjerani iz Bosne vratili u Slavoniju. God. 1707. utvrdu i posjed car daruje Maksimilijanu Petrašu, barunu i pukovniku iz Broda, kao dar za ratne usluge. God. 1753. potpukovnik Marko Marković je kupio vlastelinstvo, a njegov sin Stjepan će temeljito obnoviti dvorac u baroknom stilu i urediti perivoj.²⁸

Od 1798. do 1917. vlastelinstvo je mijenjalo gospodare koji su iskorištavali šume, rudnike mineralnog ulja i lignita, podizali krečare, pilane, ciglane i razvijali kemijsku industriju koja se temeljila na preradi drva. Krajem 19. st. i početkom 20. st. u Cerniku su radile 3 tvornice: Tvornica rakije i žeste, Paropilana Marijevac i keramička tvornica Huga Blancka. God. 1917. Aleksandar Kulmer kupuje dvorac i vlastelinstvo, a 1946. će biti razvlašćen te će zemlja biti podijeljena seljacima.

Utvrda potječe iz 16. st., a današnji oblik dobiva nakon adaptacije u 18. st. Dvorac Kulmer-Marković je podignut na mjestu nekadašnje srednjovjekovne tvrđave iz 14. st. Osmanlije su unutar tvrđave imali žitnicu, sjedište dizdara, oružarnicu, begov dvor i malu džamiju. Austrijska vojska proširila je tvrđavu kako je Turci ne bi mogli opet osvojiti. Tvrđavu je djelomično obnovio barun Maksimilijan Petraš, a poslije posjed kupuje plemićka obitelj Marković. Tada je počela barokna obnova tvrđave te se ona pretvorila u dvorac. Početkom rata zgrada je bila označena međunarodnim simbolima koje govore da je riječ o spomeniku kulture. To nije spriječilo napade iz zraka, a krhotine bombi su uništile zaštitnu ogradu utvrde s kamenim portalom iz 18. st.

²⁸ <http://www.cernik.hr> (12. rujna 2020.)

5. TURISTIČKI POTENCIJAL BRODSKO-POSAVSKE ŽUPANIJE

Možemo zaključiti da Brodsko-posavska županija ima veliki potencijal za razvoj turizma kroz cijelu godinu. Obiluje brojnim prirodnim ljepotama kao i spomenicima koji mogu privući brojne turiste ako ih se iskoristi na pravi način.

U rujnu 2014.g. Ministarstvo turizma je pokrenulo pilot projekt programa „Hrvatska 365“. Osnovni cilj ovog programa je bolje korištenje resursa u predsezoni i posezoni kao i prikazivanje Hrvatske kao destinacije koja nije samo destinacija „sunca i mora“, nego kao i destinacija s mogućnostima za turiste kroz cijelu godinu. Hrvatska je odabrala Turističke zajednice gradova Slavonski Brod, Nova Gradiška i Županja kao jednu od 39 destinacija za dodjelu oznake PPS (predsezonske i posezonske). Glavni cilj projekta Hrvatska 365 i osnivanje PPS destinacije je dovođenje milijun turista u kontinentalnu Hrvatsku do 2020. godine.

Prethodnih godina niz aktivnosti je realizirano kroz ovaj projekt. Objedinjena je kulturna i smještajna ponuda, eno-gastro ponuda te je uspostavljena suradnja gradova i turističkih zajednica odabrana 3 grada. Također je detektirano nekoliko zajedničkih točaka, a jedna od njih je kravata. Najpoznatiji nacionalni brend koji još uvijek nije iskorišten na pravi način.

Predstavnik Akademije Cravatica je istaknuo kako je riječ o modnom uresu, ali i mediju kojim se svijetu šalje poruka o Hrvatskoj kao moćnom turističkom alatu kojim možemo unaprijediti sliku o našoj zemlji. Tome će pomoći specijalna kravata sa specifičnim slavonskim dezenom, bojama oranice, livade i planina te motivom rijeke Save. Brođani imaju posebnu vezu s kravatom jer stare povijesne karte spominju grad kao Cravatten Statt. To se treba iskoristiti, kao i Savu, jer svi gradovi koji žive na svojoj rijeci mi i dalje nismo sigurni što učiniti s njom.

Uz brojne potencijale, Brodsko-posavska županija se ponosi još jednim turističkim adutom, a to je nogomet. BPŽ ima nekoliko uspješnih reprezentativaca. Ivica Olić iz Davora, Mario Mandžukić iz Slavenskog Broda te Ivan Rakitić iz Sikirevaca. Također imamo i rukometaša Venia Lozerta. Svi oni su naš najznačajniji turistički brend te najbolji ambasadori i grad im je svima podigao ploče na glavnom gradskom trgu.

To je sve dokaz da raspolažemo sportskim talentima, kao i s kulturnom i gastronomskom ponudom i prirodnim ljepotama.²⁹

²⁹ <https://www.htz.hr/hr-HR> (31.7.2021.)

Najveći spomenik koji nije dovoljno iskorišten je naravno Tvrđava u Slavonskom Brodu. Ovaj kulturno povijesni spomenik raspolaže s brojnim mogućnostima koje se trebaju razviti. Tvrđava pokaže neke od svojih mogućnosti tijekom Living History tjedna gdje se ljudi oblače u likove iz prošlosti te nam dočaravaju kako se nekada živjelo u tome dobu. Također možemo vidjeti kako su neke prostorije izgledale kao što su zatvor i soba za mučenje. Prostorije bi trebale oživjeti svaki dan i biti spremne za posjetu bilo kada, a ne samo taj jedan tjedan. U prostorima Tvrđave se također nalazi i Muzej Tambure čiji potencijal i dalje nije iskorišten. Obnova Tvrđave je započela 2020. godine tako da se nadamo da će s njenim završetkom započeti razvoj turizma na tom području.

Osim PPS destinacije i Tvrđave može se istaknuti još jedan prostor gdje turizam može oživjeti BPŽ. To je Ranč Ramarin u Garčinu kod Slavanskog Broda.

Na Ranču se može uživati u vrhunskoj gastronomiji koja se temelji na izvrsnim recepturama tradicije toga kraja. Gosti mogu boraviti u caffè baru koji je uređen u slavonskom stilu ili pojesti nešto u restoranu koji nudi brojne recepture, a također mogu i prespavati u smještajnim kapacitetima. Ranč Ramarin nudi pregršt aktivnosti i za djecu i za odrasle, a najviše se izdvajaju vrhunskim grlima raznih sorti konja. Okolica Ranča je idealna za bicikliste koji vole brdske i nizinske rute, a ima i brojne staze za pješaćenje i jahanje konja.³⁰

³⁰ <https://slavonski.hr/> (31.7.2021.)

6. ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da je Brodsko-posavska županija bila oduvijek dobro razvijena. Služila je u obrambene svrhe te za pronalazak boljeg života. Na području županije su pronađeni brojni ostaci iz prošlih vremena kao što su knemida i rimska vojnička diploma. Za vrijeme Turaka je izgrađena Tvrđava koja je danas simbol grada Slavenskog Broda.

U Brodsko-posavskoj županiji ima mnogo spomenika. Nova Gradiška ima većinom sakralne spomenike, a Brod je raznolikiji.

Mnogo kulturnih i prirodnih dobara nije dovoljno iskorišteno te puno ljudi koji su iz ove županije ne znaju za njih jer se ne promoviraju dovoljno ili su nažalost zapušteni. Turiste najviše privlači kulturni turizam (tvrđava Brod) i vjerski turizam (franjevački samostan, crkva Presvetog Trojstva, crkve Svete Terezije).

Turistička ponuda nije ograničena samo na centar gradova. Velik broj smještajnih objekata nalazi se u okolici grada, gdje do izražaja dolazi priroda. Sve atraktivniji su Dilj gora, Brodsko Vinogorje, Podvinje, Cernik. Tu se gostima pružaju različite aktivnosti kao što su planinarenje, pješaćenje ili vožnja biciklom. Posjetitelji su prepoznali raznoliku ponudu te označili ovo područje kao turistički atraktivno. Tvrđava Brod, franjevački samostan, Korzo, Dvorac Cernik te ostale znamenitosti su samo neki od razloga zašto posjetitelji dolaze u Brodsko-posavsku županiju.

Osnivanjem PPS (predsezonske i posezonske) destinacije „Moja lijepa Slavonija kraj Save“ odlučilo se produžiti sezonu u kontinentalnom dijelu Hrvatske te iskoristiti turiste za vrijeme cijele godine. Slavonija ima potencijala da privuče turiste, samo se trebaju dobro iskoristiti sadržaji i događanja. U to su uključene Brodsko-posavska županija i Vukovarsko-srijemska županija, gradovi Slavonski Brod, Županja i Nova Gradiška te općine.³¹

³¹ <http://visitslavonija.hr> (12. rujna 2020.)

LITERATURA

Knjige

1. Hoško, Franjo Emanuel (2012.), *Franjevci i poslanje crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost
2. Jelinčić, Daniela Angelina (2009.), *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb
3. Kauzlarić, Snježana, (2014.), *Razmišljanja o baštini, kuća Brlić u Slavonskom Brodu i Ivana Brlić Mažuranić*, Slavonski Brod
4. Kljajić, Josip (2003.), *Stara Gradiška u 18. st.*, Hrvatski institut za povijest — podružnica Slavonija, Srijem i Baranja
5. Matanović, Damir (2002.), *Tvrđava Brod i vojni komunitet Brod na Savi kao paradigma odnosa vojnika i civila u Vojnoj krajini*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
5. Rem, Vladimir i Ščrbašić, Josip (1998.), *Brod*, Vinkovci
6. Rem, Vladimir i Ščrbašić, Josip (2004.), *Brodsko – Posavska županija: povijesno – kulturni pregled s identitetom današnjice*, Vinkovci
7. Valentić, Feliks (1998.), *Novogradiški spomenar*, Nova Gradiška
8. Žugaj, Vjekoslav (1992.), *Croatia – Nova Gradiška*, Nova Gradiška

Internetski izvori

<https://franjevacki-samostan.hr/o-nama/> (10. rujna 2020.)

<http://www.usvijetubajki.org/ivana-brlic-mazuranic/ivanina-brodaska-mjesta/101-kuca-brlic>
(10. rujna 2020.)

<https://www.glas-koncila.hr/milost-bozja-sve-donosi-budi-i-vodi/> (10. rujna 2020.)

<http://suza-dolinska.com/2006/01/gospa-brze-pomoaci/> (10. rujna 2020.)

<https://www.gugsb.hr/spomen-dom/> (10. rujna 2020.)

<http://tzgng.hr/o-novoj-gradiski/povijest-града/> (12. rujna 2020.)

<http://www.ofm.hr/lokacija/cernik-zupa-sv-petra-apostola/> (12. rujna 2020.)

<https://academi.bike/geo/tvrđava-stara-gradiska/> (12. rujna 2020.)

<https://www.cernik.hr/povijest.html> (10. rujna 2020.)

<https://smart-travel.hr/hrvatska/brodsko-posavska/> (12. rujna 2020.)

<http://www.casopis-gradjevinar.hr> (12. rujna 2020.)

<http://visitslavonija.hr> (12. rujna 2020.)

<https://slavonski.hr/obnovljen-sporazum-o-suradnji-moja-lijepa-slavonija-kraj-save-sava-kravata-i-nogomet-kao-brend-i-turisticki-potencijal-slavonije/> (31.7.2021.)

<https://www.htz.hr/hr-HR/izvorni-slavonski-ranc-dici-se-vrhunskim-konjima-i-tradicionalnim-jelima> (31.7.2021.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Jelačićev trg, Slavonski Brod

Slika 2. Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva, Slavonski Brod

Slika 3. Spomen dom Dragutina Tadijanovića

Slika 4. Crkva sv. Terezije Avilske, Nova Gradiška

Slika 5. Tvrđava Stara Gradiška

Slika 6. Ranč Ramarin